

JARKKO TONTTI

Identiteettipolitiikan tuhot

”Donald J. Trump on Yhdysvaltojen presidentti.” Tällä lauseella aloittaa Columbian yliopiston professori Mark Lilla kiivasta keskustelua herättäneen teoksensa *The Once and Future Liberal. After Identity Politics*. Trumpin valinta marraskuussa 2016 aiheutti alkujärkytyksen jälkeen monenlaista itsetutkiskelua demokraattisen puolueen riveissä ja laajemminkin liberaalien ja vasemmiston joukoissa. Lilla, pitkäaikainen demokraatti, oli yksi ensimmäisistä kommentaattoreista puheenvuorollaan, joka julkaistiin kymmenen päivää vaalien jälkeen *The New York Timesissa*¹. Nyt Lilla on laajentanut lehtikirjoituksen kirjaksi.

Lilla tunnetaan tuotteliaana tutkijana, joka on kirjoittanut erityisesti aatehistoriasta. Hän on tutkinut esimerkiksi Isaiah Berliniä ja Giambattista Vicoa sekä kirjoittanut Martin Heideggerin, Alexandre Kojèven, Hannah Arendtin, Jacques Derridan ja muiden 1900-luvun filosofien poliittisista tekemisistä.² Akateemisten tutkimusten ohella Lilla julkaisee säännöllisesti esseitä *New York Review of Booksin* sivuilla.

Lillan teoksen pääväite on yksinkertainen. Yhdysvaltojen demokraattisen puolueen häviön ja yleisen alamäen syy on keskittyminen identiteettipolitiikkaan, pienten vähemmistöryhmien korostamiseen ja ”erojen juhlintaan”. Lillan katsannossa myös uusimuotoinen feminismi on keskeinen osa identiteettipolitiikan esiinmarssia. Tämän myötä demokraatit ovat menettäneet suuren osan työväestöön kuuluvien äänistä republikaaneille, myös ison osan naisäänestäjistä.

Sinänsä sukupuolten tasa-arvo ja vähemmistöjen oikeuksien puolustaminen on Lillan mukaan äärimmäisen tärkeää. Mutta kysymys on siitä, *miten* niitä kannattaa edistää. Kampanjoissaan presidentinvaaleissa Hillary Clinton luetteli naisten lisäksi useita eri vähemmistöryhmiä, joiden oikeuksia hän lupasi puolustaa. Mutta, Lilla muistuttaa, jos Yhdysvaltojen politiikassa ryhtyy luettelemaan ihmisryhmiä, on syytä nimetä ne kaikki. Tämä on – tietenkin – mahdotonta.

Vähemmistöjen erityisten identiteettien korostamisen sijaan politiikassa pitää Lillan mukaan puhua siitä, mikä ihmisiä *yhdistää*. Se on ainoa toimiva keino koota eri ryhmiin kuuluvat ihmiset poliittisen liikkeen kannattajiksi. Ja se on ainoa tapa saavuttaa Yhdysvalloissa vaalivoittoja ja valtaa, joilla poliittiset tavoitteet, kuten vähemmistöjen aseman parantaminen, voidaan toteuttaa.

Lillan huoli ei niinkään kohdistu Trumpiin. Hän sanoo, että olisi halunnut kirjoittaa kirjansa, vaikka Hillary Clinton olisi voittanut presidentinvaalit. Todellinen valta on muualla kuin Valkoisessa talossa. Se on liittovaltion kongressissa ja senaatissa, ja vähintään

yhä tärkeänä Lilla pitää osavaltioiden ja paikallistason politiikkaa. Näillä rintamilla demokraatit ovat pikkuhiljaa menettäneet asemiaan jo vuosikymmenten ajan, vaikka ovatkin silloin tällöin saavuttaneet myös yksittäisiä voittoja. Iso osa Yhdysvaltoja on niin tiukasti republikaanien käsissä, että liittovaltion tasolla turvatut oikeudet, kuten oikeus aborttiin, eivät enää monin paikoin toteudu käytännössä. Näistä alueista ja siellä asuvista ihmisistä rannikoiden edistysmieliset liberaalit ja vasemmistolaiset eivät Lillan mukaan ole edes kiinnostuneita. Identiteettipolitiikan kyllästämät aktivistit eivät halua olla missään tekemisissä esimerkiksi maan etelä- ja keskiosien uskonnollisten konservatiivien kanssa. Demokraatit ovat käytännössä luovuttaneet eivätkä enää edes yritä suostutella ihmisiä äänestäjikkeeseen näillä alueilla. Demonisoituun vastapuoleen ei suhtauduta kuin he olisivat yhdenvertaisia kansalaisia. Eikä heidän kanssaan yritetä tehdä yhteistyötä esimerkiksi etsimällä kompromisseja, joilla voitaisiin ottaa pieniä askelia eteenpäin omien poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Käytännön harmaan politiikan ja hallinnonin sijaan demokraatit ovat turhautuneet Lillan mukaan kiinnostuneita lähinnä itseilmaisusta sosiaalisessa mediassa ja mielenosoituksissa. Keskeistä on käydä symbolisia kamppailuja esimerkiksi siitä, ovatko kaikki vähemmistöryhmät edustettuina mediassa ja kulttuurikentillä. Asiakysymykset jätetään sivuun, kun ykköstavoitteena on tunnustuksen saaminen.

Rooseveltista Reaganiin

Lilla aloittaa teoksensa lyhyellä katsauksella Yhdysvaltojen poliittiseen lähihistoriaan 1930-luvusta eteenpäin. Hän yksinkertaistaa tilannekuvaa leveällä pensselillä. Demokraattien hallitsema Rooseveltin aika kesti *New Deal*-politiikan alusta aina 1970-luvun lopulle. Sen korvasi Reaganin aikakausi, joka alkoi hänen valinnastaan presidentiksi vuonna 1981.³

Rooseveltin suuntauksen keskeisidea oli *me*. Kansalaisten keskinäisessä solidaarisuudessa painotettiin kan-

salaisoikeuksien lisäksi velvollisuuksia. Näinä vuosikymmeninä oli myös selvää, että puhe kansalaisoikeuksista ja -vapauksista sisälsi klassisten perusoikeuksien kuten sananvapauden lisäksi myös vapauden puutteesta ja köyhyydestä (*freedom from want*). Olennaisessa osassa olivat 1960-luvun mustien kansalaisoikeusliike ja feministinen liike. Toisin kuin nykyinen identiteettipolitiikka, nämä liikkeet toimivat Lillan mukaan vielä yhteisen 'kansalaisuuden' käsitteen nimissä.

Reaganilaisuus sen sijaan lähti *minästä*. Julkinen valta esitettiin lähtökohtaisesti epäilyttävänä. Autonomiset yksilöt olivat kaiken lähtökohta, ja luontevaa yhteisöllisyyttä koetaan vain perheissä, pienissä lähiyhteisöissä ja uskonnollisissa yhteisöissä. Reagan lupasi häivyttää keskusvallan tavallisten kunnan ihmisten kimpusta, heidän vapauksiaan ja rauhaansa häiritsemästä.

On olennaista huomata, että aikakauden ajanhenki ehdollistaa myös vastakkaisen poliittisen leirin politiikan. Lilla muistuttaa esimerkiksi republikaanipresidentti Richard Nixonin sosiaalipoliittisista ohjelmista, joiden perusvire on hyvin samanlainen kuin demokraattipuolueen ohjelmien. Nixonin aloitteesta parannettiin muun muassa työntekijöiden terveydenhuoltoa sekä laajennettiin terveydenhuollon palveluita pienituloisille. Presidentti Bill Clinton puolestaan totesi reaganilaisen aikakauden *Zeitgeistinä* mukaillen: ”Kaikenkattavan julkisen hallinnon aika on ohii.”

Lilla päättää aikakausianalyysinsä provokatoriseen väitteeseen. Nykyinen arvoliberaali identiteettipolitiikka on vasemmistolaista reaganismia, jossa kansalaisten solidaarisuuden on korvannut narsistinen individualismi, oman identiteettiryhmän sisään käpertyminen ja pakkomielleinen suhtautuminen rotuihin, sukupuoliin, etnisyyksiin ja seksuaalisiin suuntautumisiin, aivan kuin muita poliittisiä kysymyksiä ei olisikaan. Yhteisen kansalaisuuden käsite on kadonnut julkisesta keskustelusta, eikä vain reaganilaisten, vaan varsinkin demokraattien, liberaalien ja vasemmistolaisen sanavarastosta. Identiteettiliberalismi toimii yhä reaganilaisen aikakauden hengessä.⁴

Lillan mukaan edellisten sukupolvien demokraattien arvomaailma tiivistyi John F. Kennedyn sanoihin: ”Älä kysy, mitä maasi voi tehdä puolestasi, vaan kysy, mitä sinä voit tehdä maasi puolesta.” Kuten kansalaisuuden käsite, myös velvollisuuden käsite on kadonnut politiikan sanavarastosta. Identiteettipolitiikan ohjaamat nykydemokraatit pystyvät vain tunnustuksen penäämiseen: ”Mitä minun maani on minulle velkaa minun identiteettini ansiosta.”⁵

Toivoa antaa Lillan mukaan se, että Trumpin saapuminen päätti reaganilaisen aikakauden. Hän ei voittanut vain demokraattista puoluetta vaan kukisti myös republikaanisen puolueen, vaikka muodollisesti sen ehdokkaana olikin. Reaganin aikakautena minkään puolueen poliitikko ei olisi voinut puhua kuten Trump puhui kampanjoissaan. Hän seiso i lakkautetun tehtaan työttömien työntekijöiden edessä, syytti vapaakauppaa ja lupasi heille uudelleen koulutusta ja terveydenhuoltoa. Trumpin mukaan Amerikan velvollisuus oli auttaa heitä.

”Kuten kansalaisuuden käsite, myös velvollisuuden käsite on kadonnut politiikan sanavarastosta.”

Identiteettipolitiikka, yliopistot ja taide

Sytä identiteettikuului linnoittautumiselle Lilla löytää muun muassa viimeisten vuosikymmenten tavasta opettaa historiaa Yhdysvaltojen kouluissa ja yliopistoissa. Kullekin ryhmälle tarjotaan nykyään oman identiteetin mukainen historianarratiivi. Kokonaiskuva on kadonnut. Sen sijaan, että puhuttaisiin kaikkia kansalaisia yhdistävistä asioista, koululaisia ja opiskelijoita kannustetaan keskittymään omaan identiteettiinsä, juhlimaan ja korostamaan sitä. Erityisen tulituksen kohteena Lillan teoksessa on identiteettipolitiikan kyllästävä yliopistomaailma. Aikaisemmin seminaarihuoneessa tyypillisesti kuultu lause oli: ”Olen tätä mieltä, ja perusteluni ovat A ja B.” Nykyään on sitä vastoin yleistä sanoa: ”Ryhmän X jäsenenä minua loukkaa Z ja Y”. Lilla on järkyttynyt kampuksilla vallitsevasta hypersensitiivisestä poliittisesta korrektiudesta, toisten sanomisten kyttäämisestä ja loukkaantumiskulttuurista.⁶

Osansa tässä kulttuurimuutoksessa on ollut myös filosofialla, lisäksi omasta puolestani. Kuten tunnettua, 1980-luvun alkuvuosina niin sanottu mannermainen filosofia saapui voimalla angloamerikkalaiseen maailmaan. Koko termikin on peräisin englanninkielisistä keskusteluista. Atlantin ylittäessään teoreettisen filosofian alaan kuuluneet eurooppalaiset pohdinnat esimerkiksi strukturalismista, hermeneutiikasta ja fenomenologiasta muutuivat yhteiskunnallisen aktivismin käsitteiksi. Hienosyiset keskustelut esimerkiksi Emmanuel Lévinasin toiseuden (*altérité*) käsitteestä yksinkertaistuivat ja politisoituvat ja olivat osaltaan luomassa kulttuurista muutosta kohti identiteettipuheen hallitsemää julkista keskustelua.⁷

Yksi identiteettipolitiikan vaarallisimmista seurauksista on ilmaisunvapauden kaventuminen. Taiteessa ilmiö näkyy Suomeenkin ilmaantuneessa kulttuurisen omimisen käsitteessä. Enemmistön tai oikeastaan minkään toisen identiteettiryhmän edustajalla ei ole sen mukaan oikeutta esittää vähemmistöjen edustajia teoksissaan. Vuonna 2017 Whitney Museumin näyttelyssä oli esillä kuvataiteilija Dana Schutzin teos *Open Casket*. Se esitti vuonna 1955 kuoliaaksi pahoinpidellyn 14-vuotiaan mustan pojan Emmett Tillin kasvoja. Taiteilijan

tavoite oli ottaa kantaa rasistisesti motivoitua väkivaltaa vastaan. Mutta seuraus olikin protestiaalto. Syytöksenä oli hyväksikäyttö. Valkoinen taiteilija yrittää omia itselleen symbolisesti tärkeän tapahtuman Yhdysvaltojen mustien historiasta. Brittitaustainen taiteilija Hannah Black ei vaatinut vain teoksen poistamista näyttelystä vaan sen tuhoamista.⁸

Johdonmukainen lopputulema kulttuurisen oimisen vastustamisesta kuvataiteessa on se, että lopulta vain omakuvat ovat sallittuja. Samoin kirjallisuus olkoon pelkästään Karl Ove Knausgårdin teosten kaltaista oman itsen ympärillä kiehnäämistä.

Mitä identiteettipolitiikan tilalle?

Oivallisten konkreettisten esimerkkien osuus vähenee, kun Lilla siirtyy pohtimaan vaihtoehtoja ja tulevaisuutta⁹. Hän toivoo demokraateilta visiota, näkymää tulevaisuuteen, ideaa yhdysvaltalaisuudesta, jonka mahdollisimman moni kansalainen voisi kokea yhteiseksi. Reagan tarjosi sellaisen, ja elämme Lillan mukaan yhä ajan jälkimainingeissa. Demokraattien olisi syytä keksiä jotain tilalle. Tribalistinen identiteettipolitiikka sen sijaan toimii päinvastaiseen suuntaan: se hajottaa yhteiskuntaa toisiaan kyräileviksi ryhmiksi.

Lillan vastaehdotus on monessa mielessä sukua niin sanotulle Ranskan mallille: mahdollisimman pitkälle viety universalismi, joka sulkeistaa ryhmäidentiteetit. Kirjassaan Lilla ei tätä yhteyttä mainitse, mutta viittaa siihen esimerkiksi *Le Figaro* -lehden haastattelussa¹⁰. Ranskalaiseen tasavaltalaisuuteen kuuluu olennaisena tunnustuksettomuuden, *laïcité*n, käsite eli julkisen vallan täydellinen neutraalisuus uskontoihin nähden¹¹. Uskonnollisten ryhmien kohtelu on vastakohtaista identiteettipolitiikalle, ei-tunnustamista. Julkisen vallan näkökulmasta ihmiset ovat yhdenvertaisia kansalaisia: heidän kuulumisensa muihin ryhmiin ja heidän siitä juontuvat identiteettinsä ovat yhdentekeviä.

Kuten arvata saattaa, Lillan väitteet nostattivat myönteisten kommenttien lisäksi vastalauseiden tsunamin. Hänen on väitetty valtavirtaistavan äärioikeiston näkemystä. *The New York Times*issa Beverly Cage arvioi, että teos on pelkkää akateemista trolloamista¹². Kiukkuinen somekommentointi on lietsonut mentaliteettia, jolla on ollut vaikutuksia myös internetin ulkopuolella. *L'Express*-lehden haastattelussa Lilla kertoo, kuinka aktivistit yrittivät estää häntä puhumasta Rutgersin yliopistossa järjestetyssä keskustelutilaisuudessa. Lilla joutui turvautumaan poliisisuojeluun sekä saapuessaan tilaisuuteen että sieltä poistuessaan.¹³

Lillan ajatusten vastaanotossa on jotain samankaltaista kuin mitä Suomessa nähtiin keväällä 2017, kun kirjailija Pirkko Saisio kritisoi *Helsingin Sanomissa* punavihreän kuplan kykyä keskustella. Samalla hän muistutti itse kuuluvansa kritisoimaansa ryhmään.¹⁴ Kirjailijan mukaan pitää hyväksyä myös ne tosiasiat, jotka ovat toisenlaisen ajattelun perusta. Myöhemmin tele-

visiossa Saisio jatkoi kritiikkiään esittämällä, että myös valkoihoisia heteromiehiä pitää kohdella yksilöinä, ei pelkästään jonkin ryhmän edustajina. Palaute oli kiivasta. Osa keskittyi vain siihen, että ilmaisu ”punavihreä kupla” on loukkaava. Pitkän linjan vasemmistolaisista Saisiota syytettiin fasistiksi ja nationalistiksi.

Lillan tapaan Saisiokin sai tuta, että armottomin tuomioistuimien on aina toverituomioistuimien. Euroopan ja Suomen osalta Lillan hahmotelma ja väitteet ovat osittain kohdallisia. On silti syytä pitää mielessä taustatekijöiden eroavaisuudet alkaen Yhdysvaltojen historiasta ja kaksipuoluejärjestelmän perinteestä, verrattuna eurooppalaisiin monipuoluejärjestelmiin. Jos Lillaa pyydetäisiin analysoimaan suomalaisia puolueita, hän todennäköisesti huomauttaisi, että erityisesti vihreät edustaa hänen kritisoimaansa identiteettipolitiikkaa. Lilla suree teoksessaan demokraattisen puolueen muuttamista kaikille kansalaisille avoimesta yleispuolueesta korkeasti koulutettujen, hyväosaisten suurkaupunkilaisten sekä eri vähemmistöryhmien aktivistien puolueeksi. Samalla hän tulee kuvanneeksi Euroopan vihreiden puolueiden kannattajat.¹⁵

Yleisen loukkaantumisen lisäksi Lillan teoksesta on esitetty myös kohdallisempaa kritiikkiä. On huomautettu, ettei Lilla varsinaisesti pysty esittämään mitään uutta. Pikemminkin hän ehdottaa paluuta vanhaan, rooseveltialaistista aikakautta muistuttavaan liberaalin hegemonian malliin.¹⁶ Kritiikki ja ongelmien osoittelu on monin verroin helpompaa kuin esittää konkreettinen ja toteuttamiskelpoinen vastaehdotus.

Onko Mark Lilla lopulta vain nariseva vanhus, joka ei halua myöntää maailmaan muuttuneen perusteellisesti? Siitä huolimatta, että hän sanoo vastustavansa poliittista nostalgiaa ja vaatii keksimään uutta, kirjan avaava lainaus senaattori Edward Kennedyltä on peräisin jo vuodelta 1985:

”Meidän täytyy ymmärtää, että on olemassa ero työntekijöistä välittävän puolueen ja työväenpuolueen välillä. On olemassa ero naisista välittävän puolueen ja naisten puolueen välillä. Ja me voimme ja meidän pitää olla puolue, joka välittää vähemmistöistä muuttumatta vähemmistöpuolueeksi. Me olemme ensisijaisesti kansalaisia.”¹⁷

Yksi kirjan heikkous on sen keskittyminen etupäässä demokraattien, liberaalien ja vasemmistolaisien ongelmiin identiteettipolitiikassa. Tosiasiassa identiteettipolitiikka Yhdysvalloissa ja myös Euroopassa on ollut alkuaan konservatiivisen oikeiston alaa. Lillan vastaus tähän kritiikkiin ehkä olisi, että hänen teoksensa on suunnattu demokraattien tukijoille, ja hänen viestinsä kuuluu: ”Me pystymme parempaan.” Toki hän muistuttaa, että ensimmäinen identiteettipoliittinen liike Yhdysvalloissa oli Ku Klux Klan. Samalla Lilla varoittaa identiteettipelin vastavuoroisuudesta. Jos ryhtyy käymään keskustelua lähtökohtana oma identiteetti asiakysymysten sijaan, eri mieltä olevat tekevät samoin.

Viitteet

- 1 Lilla 2016a.
- 2 Lilla 2016b.
- 3 Lilla 2017, 21–67.
- 4 Sama, 92–95.
- 5 Sama, 67.
- 6 Sama, 89–91.
- 7 Toiseuskeskustelusta, ks. esim. Ricœur 1997.
- 8 Kennedy 2017.
- 9 Lilla 2017, 99–.
- 10 Devecchio 2016.
- 11 Haarscher 2006.
- 12 Cage 2017.
- 13 Rosencher & Vaturi 2017.
- 14 Ahola 2017.
- 15 Vrt. Tontti 2016.
- 16 Meyer 2017; Lee 2017.
- 17 Lilla 2017, vii. "We must understand that there is a difference between being a party that cares about labor and being a labor party. There is a difference between being a party that cares about women and being the women's party.

And we can and we must be a party that cares about minorities without becoming a minority party. We are citizens first."

Kirjallisuus

- Ahola, Suvi, Pirkko Saisio on elänyt vuosikymmenet punavihreässä kuplassa, mutta ei voi enää ymmärtää, miksi se kuvittelee olevansa aina oikeassa. *Helsingin Sanomat* 13.5.2017.
- Cage, Beverly, An Intellectual Historian Argues His Case Against Identity Politics. *The New York Times* 15.8.2017.
- Devecchio, Alexandre, Mark Lilla: "L'idéologie de la diversité a effacé le grand récit de l'histoire américaine". *Le Figaro* 15.11.2016.
- Haarscher, Guy, *Tunnustuksettomuus* (La Laïcité, 1996). Suom. Tapani Kilpeläinen. niin & näin -kirjat, Tampere 2006.
- Kennedy, Randy, White Artist's Painting of Emmett Till at Whitney Biennial Draws

- Protests. *The New York Times* 21.3.2017.
- Lee, Justin, The Once and Future Mark Lilla. *Los Angeles Review of Books* 9.10.2017.
- Lilla, Mark, The End of Identity Liberalism. *The New York Times* 18.11.2016a.
- Lilla, Mark, *The Reckless Mind. Intellectuals and Politics*. New York Review Books, New York 2016b.
- Lilla, Mark, *The Once and Future Liberal. After Identity Politics*. Harper Collins, New York 2017.
- Meyer, Thomas, Wir-Gefühl statt Gejammer und Appellen. *Süddeutsche Zeitung* 22.8.2017.
- Ricœur, Paul, *Autrement. Lecture d'Autrement qu'être ou Au-delà de l'essence d'Emmanuel Levinas*. Presses Universitaires de France, Paris 1997.
- Rosencher, Anne & Vaturi, Lisa, Aux États-Unis, "le politiquement correct a perdu les démocrates". *L'Express* 13.10.2017.
- Tontti, Jarkko, *Viisastuminen sallittu. Esseitä*. Kosmos, Helsinki 2016.